

1. Cyflwyniad

Diben y canllaw hwn:

1. Canllaw i'r gyfraith yw'r cyhoeddiad hwn i'ch cynorthwyo i fod yn llywodraethwr effeithiol. Bwriedir iddo gael ei ddefnyddio fel cyfeirbwynt cyntaf ar adegau pan fydd gennych gwestiwn neu pan fyddwch chi angen cyngor.

2. Mae'r angen am gyrff llywodraethu ysgolion wedi'i nodi yn y gyfraith ac mae eu swyddogaethau a'u cyfrifoldebau hefyd wedi'u diffinio mewn deddfwriaeth. Dylai pob llywodraethwr ysgol fod yn ymwybodol o'i swyddogaeth a deall y cyfrifoldebau cyfreithiol sy'n cyd-fynd â hynny. Dylai llywodraethwyr fod yn ymwybodol hefyd o'u cyfraniad nhw mewn perthynas â chyfrifoldebau'r pennaeth, yr awdurdod lleol ('ALI'), Llywodraeth Cymru, a phartïon eraill fel sefydliadau ac awdurdodau esgobaethol, lle'n briodol.

3. Gall yr ystod o gyfrifoldebau cyfreithiol ymddangos yn frawychus ar yr olwg gyntaf, ond nid oes angen i lywodraethwyr fod yn arbenigwyr ar y gyfraith i'w cyflawni. Nid yw llywodraethwyr a chyrrff llywodraethu ar eu pennau eu hunain ac mae cyngor ar gael iddynt o sawl ffynhonnell, gan gynnwys:

- clerc y corff llywodraethu
- swyddogion cymorth llywodraethwyr eu consortiwm neu awdurdod lleol
- ar gyfer ysgolion enwadol a/neu ysgolion sefydledig, yr awdurdod esgobaethol a/neu'r corff sefydledig
- cyngor cyfreithiol annibynnol, fel cyfreithiwr.

4. Er bod hwn yn ganllaw cynhwysfawr, mae angen i lywodraethwyr gynyddu eu gwybodaeth drwy hyfforddiant i lywodraethwyr a drefnir gan yr ALI a darllen cyhoeddiadau eraill gan Lywodraeth Cymru. Mae'r rhyngwyd yn ffynhonnell wybodaeth werthfawr, ond rhaid bod yn ddoeth wrth ei ddefnyddio. Mae llawer o wefannau a deunydd sydd wedi'i gyhoeddi yn berthnasol i Loegr yn unig, ac nid i Gymru. Rhaid sicrhau eich bod ond yn cyfeirio at y gyfraith sy'n berthnasol i Gymru neu gyhoeddiadau am lywodraethu ysgolion yng Nghymru.

5. Yn olaf, er bod hwn yn ganllaw manwl, nid yw'n cymryd lle'r gyfraith. Mae'n amhosibl darparu esboniad cryno a llawn o'r gyfraith berthnasol gyfan. Os oes problemau neu gwestiynau'n codi, dylai llywodraethwyr gyfeirio at y ddeddfwriaeth berthnasol a/neu geisio cyngor gan y ffynonellau a enwir uchod. Os oes unrhyw wahaniaeth rhwng canllawiau a deddfwriaeth, yna mae'r ddeddfwriaeth yn cael blaenoriaeth bob tro.

Fformat

6. Mae'r penodau yn y canllaw yn rhai annibynnol a gellir eu darllen mewn unrhyw drefn. Nid oes disgwyl i chi ddarllen y canllaw o glawr i glawr ar unwaith, ond argymhellir y dylech fanteisio arno a chyfeirio yn ôl ato o bryd i'w gilydd er mwyn eich atgoffa eich hun a dysgu am unrhyw ddatblygiadau newydd.

7. Cyfeirir drwy'r canllaw at y gyfraith sydd mewn grym ar y pryd. Os oes canllawiau pellach ar gael, maent yn cael eu rhestru ar ddiwedd pob pennod, ynghyd â gwybodaeth am sut i gael gafael ar gopiâu o ddeddfwriaeth a chanllawiau.

8. Ar ddiwedd pob pennod yn y canllaw mae adran gyfeirio sy'n rhestru lle y pennir hawliau a dyletswyddau llywodraethwyr mewn deddfwriaeth. Mae'r gyfraith, neu ddeddfwriaeth fel y mae hefyd yn cael ei hadnabod, yn cynnwys Deddfau Seneddol, rheoliadau a wneir gan Weinidogion Cymru, Mesurau a wneir gan Senedd Cymru a Deddfau Cymru. Gellir archebu'r holl ffurfiau hyn o'r gyfraith o siopau llyfrau neu wefan y Llyfrfa (TSO) ar www.tso.co.uk, neu gellir cyrraedd atynt drwy wefan Legislation.gov.uk. Darperir hyperddolenni i ddogfennau unigol drwy'r holl ganllaw.

9. Mae'r canllaw hwn yn berthnasol i ysgolion pob categori. Ysgolion cymunedol yw'r mwyafrif o ysgolion yng Nghymru (gan gynnwys ysgolion arbennig cymunedol ac ysgolion meithrin cymunedol), ac mae prif destun y canllaw yn cyfeirio at y rhain. Mae rhywfaint o'r testun yn cyfeirio at gategoriâu penodol o ysgolion yn unig, fel a ganlyn:

- VC: ysgolion gwirfoddol a reolir
- VA: ysgolion gwirfoddol a gynorthwyr
- F: ysgolion sefydledig, gan gynnwys ysgolion arbennig sefydledig
- N: ysgolion meithrin a gynhelir
- S: ysgol arbennig gymunedol, a gynhelir gan yr ALI
- FS: ysgol arbennig sefydledig.

Gweler Pennod 3, Cyfansoddiad Cyrff Llywodraethu am esboniad o'r categorïau o ysgolion.

Terminoleg

10. Drwy'r canllaw hwn, defnyddir y term awdurdod lleol (ALI), nid awdurdod addysg lleol (AALI), i ddisgrifio'r cynghorau sy'n gyfrifol am ddarparu addysg i blant a phobl ifanc o oedran ysgol yn eu hardaloedd. Rydym wedi defnyddio'r term ALI gan fod y gyfraith wedi newid i ddefnyddio'r term hwn, ac mae'n disodli'r term 'AALI' yr arferwyd ei ddefnyddio. Fodd bynnag, lle y cyfeirir at dermau a ddiffinir mewn deddfwriaeth, er enghraifft 'llywodraethwr AALI', gellir parhau i ddefnyddio'r term awdurdod addysg lleol (AALI).

11. Mae Llywodraeth Cymru yn cynnwys y Prif Weinidog, Gweinidogion Cymru, Cwnsler Cyffredinol Llywodraeth Cymru a Dirprwy Weinidogion Cymru.

12. Mae'r holl gyfeiriadau at 'y pennaeth' yn cynnwys y pennaeth dros dro ar unrhyw adeg pan nad oes gan yr ysgol bennaeth parhaol, neu pan fo pennaeth dros dro wedi'i benodi yn absenoldeb y pennaeth.

13. Mae sawl darn o gyfraith addysg. I gadw pethau'n syml, mae'r prif ffynonellau wedi'u talfyrru yn y canllaw fel a ganlyn:

- [Deddf Safonau a Threfniadaeth Ysgolion \(Cymru\) 2013](#) ('Deddf 2013')
- gelwir [Deddf Safonau a Fframwaith Ysgolion 1998](#) yn 'Ddeddf SFY 1998' neu 'Ddeddf 1998';
- cyfeirir at Ddeddfau Addysg eraill fel 'Y Ddeddf' gyda'r flwyddyn berthnasol wedi'i rhagddodi, er enghraifft cyfeirir at [Ddeddf Addysg 2002](#) fel 'Deddf 2002'.

Nodir deddfwriaeth a rheoliadau eraill y cyfeirir atynt ym mhob pennod.

14. Ceir geirfa gryno a rhestr o'r holl ddatganiadau polisi ysgrifenedig y dylai'r cyrff llywodraethu eu cael mewn atodiadau gyda'r canllaw hwn.

Ymhle mae'r canllaw ar gael

15. Mae'r canllaw hwn ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru yn <https://llyw.cymru/canllaw-ir-gyfraith-i-lywodraethwyr-ysgolion>. Efallai y bydd gan wefan eich ALI hefyd ddolenni uniongyrchol i'r canllaw o'u tudalennau cymorth i lywodraethwyr.

16. Mae'r cylchlythyrau a'r dogfennau y cyfeirir atynt yn y canllaw hwn ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru ar <https://llyw.cymru>.

Cyrff llywodraethu dros dro

17. Yn achos gwybodaeth sy'n ymwneud â chorff llywodraethu dros dro a/neu swyddogaeth a chyfrifoldebau llywodraethwyr dros dro, h.y. corff llywodraethu a sefydlir cyn agor ysgol newydd a'i aelodau, dylid cyfeirio at Bennod 20, Ysgolion newydd a chyrff llywodraethu dros dro.

Diweddariadau i'r canllaw hwn

18. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu diweddarau'r canllaw hwn yn rheolaidd, er mwyn sicrhau ei fod yn ddefnyddiol a dibynadwy. Bydd penodau'n cael eu newid wrth i'r gyfraith newid a'u cyhoeddi ar wefan Llywodraeth Cymru.

19. Mae'r ddeddfwriaeth yn cael ei hadolygu'n barhaus, felly nid oes un adeg delfrydol i gyhoeddi canllaw diwygiedig. Felly, argymhellir y dylid cyfeirio at y canllaw ar-lein i sicrhau eich bod yn defnyddio'r wybodaeth ddiweddaraf. Fel arall, efallai y byddwch am edrych ar wefan [Legislation.gov.uk](https://legislation.gov.uk) i weld y ddeddfwriaeth ddiweddaraf sydd mewn grym.

Cyngor pellach

20. Am fanylion pellach cyfeiriwch at Bennod 7, Cymorth a hyfforddiant i lywodraethwyr.

Hawlfraint

21. Mae hawlfraint y canllaw hwn yn eiddo i Llywodraeth Cymru . Gallwch wneud copiâu ohono a'u dosbarthu ar yr amod nad yw er eich budd chi na pherson arall ac na fyddwch yn codi tâl am hynny.